

УДК 657:631.16

А. В. Колдовський, канд. екон. наук,
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”[©]

РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У статті розглянуто проблеми розкриття інформації у фінансовій звітності, а також запропоновано концептуальні шляхи вирішення розкриття інформації у фінансовій сфері. Слід підкреслити, що існуючі заходи впливу за недостовірну звітність, яка завдає шкоди інтересам вкладників і кредиторів банку, не зовсім ефективні. У сучасних умовах нестабільної економіки запропоновані у статті заходи впливу на подання фінансової звітності зменшать проблеми розкриття інформації у фінансових звітах і дадуть підґрунтя для подання достовірної та якісної інформації банками України.

Ключові слова: фінансова звітність, система раннього попередження, розкриття інформації, банк.

Постановка проблеми. Для належного функціонування банківської системи України, а також її складових – комерційних банків, необхідним є наявність правдивої об’єктивної інформації про фінансовий стан і стан матеріальних і фінансових ресурсів. Викривлення звітності банків, а також навмисне приховування фактичної фінансової ситуації в банку починає набирати масового характеру, що є негативним явищем. З досвіду інших країн подання неправдивої та недостовірної інформації до органів нагляду є об’єктом особливого контролю, а також передбачає жорсткі санкції за викривлену інформацію. На нашу думку, в Україні відсутня належна система контролю за банками щодо прозорості та якості подання фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі достатня увага приділяється дослідженню розкриття інформації у фінансовій звітності. Удосконалення інформаційного забезпечення процесів управління на основі фінансової звітності завжди було та й залишається одним із головних і пріоритетних напрямків наукових досліджень.

Методологічним і практичним проблемам формування фінансової звітності присвячені праці таких вітчизняних вчених, як Ф. Ф. Бутинець, Ю. А. Верига, С. Ф. Голов, В. М. Добровський та ін. [2–4; 5].

Наукові підходи до формування фінансової звітності, обґрунтування сутності та взаємозв’язку елементів фінансової звітності, принципи її формування висвітлено в працях зарубіжних вчених: Л. А. Бернстайна, М. Ф. Ван Бреда, М. І. Кутера, В. Ф. Палія, Я. В. Соколова, Е. С. Хендріксена та ін. [1; 6; 8–10].

Попри наявність значної кількості запропонованих пропозицій з удосконалення та, враховуючи подальші процеси глобалізації та інтеграції облікових систем, можна стверджувати, що на сьогодні відсутня цілісна концепція формування фінансової звітності, що обмежує її якість і прозорість.

Метою статті є визначення проблемних аспектів і концептуальних шляхів вирішення розкриття інформації у фінансовій звітності як джерела інформації для ефективного управління.

Виклад основного матеріалу. За Базельським документом “Основні принципи ефективного банківського нагляду”, а саме принципом 20, ефективна система банківського нагляду повинна складатись з певних форм виїзного та безвиїзного нагляду.

Безвиїзний (документальний) контроль полягає в тому, що вивчається інформація звітності, яку подали банки. В Україні діяльність цього контролю спрямована на реагування виявлених потенційних проблем у будь-якому напрямі діяльності банків, шляхом своєчасного попередження керівництва банку, а також запропонування шляхів вирішення тієї чи іншої проблеми.

Виїзний банківський нагляд дає можливість фахівцям оцінити достовірність поданої інформації у звітності, отримати повну інформацію про діяльність банку та підтвердити звітність або зобов'язати виправити недостовірну.

Тому основна мета безвиїзного контролю може бути не досягнута, оскільки дані статистичної та фінансової звітності, що подаються до Національного банку України, можуть бути викривленими.

Потрібно розуміти, що прозора та якісна інформація є основою для прийняття правильних рішень, а також дає можливість передбачити негативні події, знижуючи імовірність їх виникнення. Недостатній рівень розкриття узагальнюючої банківської інформації стає причиною недосконалої діагностики проблемності банків.

Хотілося б зазначити, що важливим світовим надбанням органів банківського нагляду є “Система раннього попередження” (СРП), що базується на результатах аналізу звітності банків. Мета системи раннього попередження полягає в тому, що проблеми в банку виявляються завчасно в найбільш ранні строки.

Запровадження СРП передбачає використання ряду індикаторів, які дають змогу органам банківського нагляду обчислити ймовірність фінансових проблем, а також банкрутства протягом вставленого періоду [7]. Органи банківського нагляду на основі значень тих чи інших індикаторів, що характеризують ризики подій у банку, вживають заходи щодо уникнення фінансових проблем або банкрутства за певний

період часу. Отже, дієвість СРП більшою мірою залежить від достовірності наданої банківської звітності.

Хотілося б зазначити, що особливо гостро постала проблема подання й оприлюднення викривленої інформації банками під час розгортання світової кризи. Причини цього були різні: недосконале корпоративне управління, особливо щодо внутрішнього контролю, розкриття інформації та прозорості, а також недосконалий нагляд за фінансовою системою.

Банки зменшують реальний розмір простроченої заборгованості за кредитними операціями, збільшуючи обсяг активів. На рисунку 1 наведені основні ознаки викривлення звітності банками.

Ознакою недостовірної інформації також може бути різниця між показниками станом на кінець року, коли звітність потребує підтвердження зовнішніми аудиторами та розміщується в мережі Інтернет для ознайомлення користувачами, та показниками банків протягом року.

В Україні фінансова звітність банку повинна перевірятися щорічно аудиторською фірмою. Аудиторську перевірку банку повинен здійснювати аудитор, що має сертифікат НБУ на аудиторську перевірку банківських установ.

Згідно з нормами Положення про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності, затвердженого Постановою Правління НБУ № 389, аудиторська фірма зобов'язана письмово повідомити Національний банк України про виявлені під час проведення аудиту викривлення показників фінансової звітності, порушення та недоліки в роботі банку, що можуть призвести до його неплатоспроможності, зокрема значних втрат регулятивного капіталу.

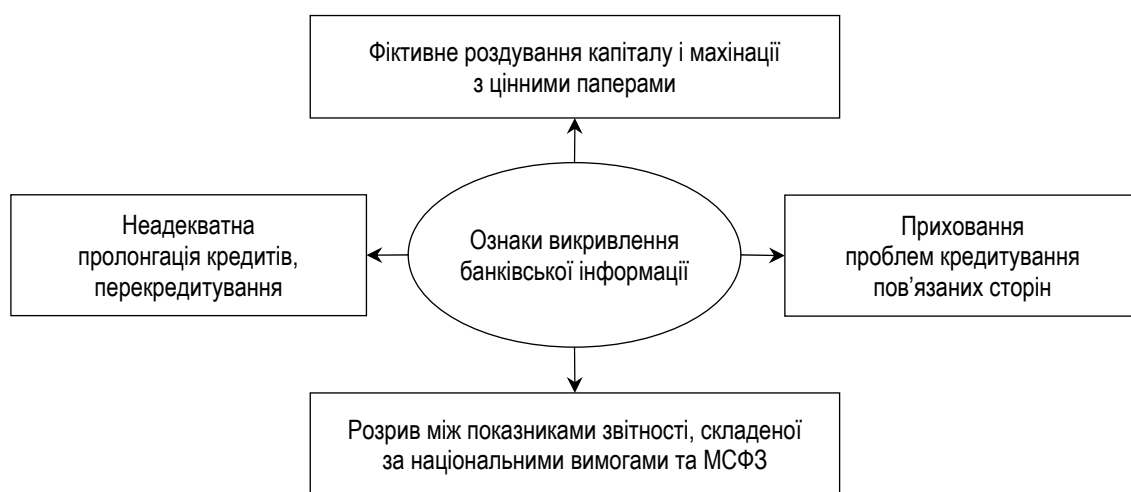

Рисунок 1 – Ознаки викривлення звітності банками

Згідно з Законом України “Про банки і банківську діяльність” НБУ зобов’язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії проблемних за умови порушення ним вимог законодавства щодо порядку подання та/або оприлюднення звітності, зокрема такої, що подається Національному банку України, та/або у разі оприлюднення недостовірної звітності, що призвело до суттєвого викривлення показників фінансового стану банку.

У ст. 19 Закону України “Про аудиторську діяльність” зазначаються такі обов’язки аудитора та аудиторських фірм:

- повідомляти власників, уповноважених осіб, замовників про виявлені під час проведення аудиту недоліки ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності;
- зберігати в таємниці інформацію, отриману при проведенні аудиту та виконанні інших аудиторських послуг, не розголошувати відомості, що становлять предмет комерційної таємниці, і не використовувати їх у своїх інтересах або інтересах третіх осіб.

Як бачимо, вимог до інформування вимог аудитора регулятора у випадку виявлення викривленої, недостовірної звітності відповідно до цього нормативного акту немає.

Положенням про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, затвердженого постановою НБУ № 346 від 17 серпня 2012 р., можливими заходами з боку Національного банку до банків, які подають недостовірну звітність, є:

- підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами, обмеження або зупинення проведення операцій з високим рівнем ризику;
- тимчасове усунення посадових осіб від займаної посади і штрафи.

Відповідальність за шахрайство передбачена ст. 190 Кримінального кодексу України. Такі дії потрібно розцінювати як кримінальний злочин лише після проведення слідчих дій органами прокуратури. Проте механізм взаємодії НБУ як наглядового органу та слідчих органів в Україні відсутній. Доречним було б розробити та впровадити цей механізм у дію.

На сьогоднішній день вважаємо, особливо гостро постає питання розкриття інформації у фінансовій звітності. Оскільки зазвичай фінансова звітність не повною мірою розкриває фактичний фінансовий стан, тобто можна сказати “прикрашає” його. Причинами подання викривленої інформації може бути приховання реального фінансового

стану безпосередньо керівництвом банку. Управлінський персонал намагається приховати негативні результати діяльності від зовнішніх користувачів звітності.

Також на якість розкриття інформації в поточній фінансовій звітності можуть впливати помилки минулих років. Наприклад, несуттєві викривлення можуть повторюватися протягом декількох років, зрештою вони накопичуються і призводять до істотного спотворення звітності.

Тому, якщо в поточному періоді виявляється суттєва помилка, то необхідно визначити, який ефект вона має в цілісності з подібними помилками попередніх періодів.

Значення порогу суттєвості банк має визначати самостійно з точки зору професійного судження, що може враховувати рекомендації Листа МФУ “Про суттєвість у бухгалтерському обліку і звітності”, в якому встановлено поріг суттєвості для окремих об’єктів.

Для визначання порогу суттєвості об’єктів обліку, що належать до активів, зобов’язань чи власного капіталу банку, беруть величину в 5 % від підсумку всіх активів, усіх зобов’язань чи власного капіталу відповідно.

Для визначення порогу суттєвості окремих видів доходів і витрат беруть величину, що дорівнює 2 % чистого прибутку (збитку) банку.

Для інших операцій поріг суттєвості доцільно визначати в межах від 1 до 10 % з урахуванням обсягів діяльності банку, характеру впливу об’єкту обліку на економічні рішення користувачів та інших якісних чинників, які можуть впливати на визначення порогу суттєвості.

Порогом суттєвості для визнання оренди фінансовою строк оренди беруть за величину, що становить 75 % строку корисного використання об’єкта оренди.

Порогом суттєвості з ціллю відображення переоцінки чи зменшення корисності об’єктів обліку рекомендовано беруть величину, що дорівнює 1 % від чистого прибутку (збитку) банку, або величину, що дорівнює різниці в 10 % між залишковою та справедливою вартістю об’єктів обліку.

На думку іноземних і вітчизняних фахівців, рівень суттєвості як в аудиті, так і при розкритті інформації в обліку звітності доречно встановлювати на рівні 5 %.

На нашу думку, встановлений для всіх банків однаковий відсоток суттєвості не може відображати реальний стан справ у тій частині, що стосується достовірності ведення обліку в банку. Це можна пояснити тим, що в різних банках різні обороти за рік, тому доречно відсоток суттєвості розраховувати.

Вважаємо, що формула, яку наводить Н. Л. Шкіря, є об'єктивною і надасть можливість уникнути викривлення інформації у фінансовій звітності: соток суттєвості відсоток суттєвості відсоток суттєвості

$$P = 2 \cdot \left(1 + \sqrt{\frac{T}{B}} \right) \quad (1)$$

де P – відсоток суттєвості;
 T – грошовий оборот за звітний період;
 B – підсумок балансу на кінець звітного періоду.

Неякісний рівень розкриття та викривлення узагальненої банківської інформації не дають змоги здійснити ранню діагностику проблемності банків, що вимагає розвитку механізмів контролю за банками щодо правдивості та якості подання фінансової звітності, а також удосконалення практичних механізмів реалізації заходів впливу з боку наглядових органів до банків-порушників зазначених вище вимог.

Незважаючи на прийняття нового положення про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства, змін щодо заходів впливу з боку Національного банку до банків, що подають недостовірну звітність, не відбулося. Слід зауважити, що існуючі заходи впливу за недостовірну звітність, яка завдає шкоди інтересам вкладників і кредиторів банку, не зовсім ефективні. З метою підвищення ефективності та якості наглядового процесу регулятор може посилити вимоги до якості звітності, зокрема шляхом можливості відкликання банківської ліцензії за таке порушення.

У рамках чинної системи, функції регуляторів з боку держави (Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг) зосереджені, у першу чергу, на дотриманні внутрішніх інструкцій і постанов. До того ж, на нашу думку, регуляторам бракує фахової експертизи з МСФЗ, що негативно впливає на якість складання фінансової звітності підприємств України.

На сьогоднішній день в Україні немає державної установи, яка б фахово опікувалася питанням якості фінансової звітності. Тому пропонуємо сконцентрувати основні обов'язки щодо контролю за якістю фінансової звітності навколо Міністерства фінансів України як головного регулятора та контролера з боку держави.

Система контролю якості передбачатиме суспільний контроль за зразками США та ЄС. На рисунку 2 зображена схема контролю якості фінансової звітності.

Рисунок 2 – Схема контролю якості фінансової звітності

Отже, ми пропонуємо:

- 1) передання Міністерству фінансів усіх основних повноважень щодо регулювання якості фінансової звітності;
- 2) створення комісії з контролю за якістю складання звітності при Міністерстві фінансів з досвідчених професіоналів галузі;
- 3) створення функції фінансового моніторингу за європейськими зразками;
- 4) впровадження сучасної системи сертифікації та моніторингу зовнішніх аудиторів;
- 5) посилення відповідальності за недотримання вимог стандартів фінансової звітності;
- 6) впровадження органу громадського контролю (контроль і недопущення тіньових схем, зокрема і на вищому рівні);
- 7) вихід банків України на світову арену.

Також, зважаючи на те, що введення кримінальної відповідальності до керівників банку, які надають неякісну інформацію, є неоднозначним, можна запропонувати, що є більш дієвим, позбавлення їх права займатися банківською діяльністю протягом певного періоду.

Висновки. Основними причинами подання неякісної звітності можуть бути помилки й умисне приховування справжньої фінансової ситуації в банку безпосередньо керівництвом. Отже, управлінський персонал банку намагається приховати негативні результати діяльності від акціонерів, клієнтів, органів банківського нагляду.

Недостатній рівень розкриття та викривлення узагальненої банківської інформації унеможливають ранню діагностику проблемності банків, що вимагає розвитку механізмів контролю за банками щодо прозорості та якості подання фінансової звітності, а також удосконалення практичних механізмів реалізації заходів впливу з боку наглядових органів до банків-порушників зазначених вище вимог.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, слід зазначити, що в сучасних умовах нестабільної економіки, запропоновані заходи впливу на подання фінансової звітності зменшать проблеми розкриття інформації у фінансових звітах і дадуть підґрунтя для подання достовірної та якісної інформації банками України.

Список літератури

1. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация / Л. А. Бернстайн; пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.
2. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник для студентів спеціальності “Облік і аудит” вищих навчальних закладів / Ф. Ф. Бутинець та ін.; під заг. ред. і з передм. Ф. Ф. Бутинця. – 8-ме вид., доп. і перероб. – Житомир : ПП “Рута”, 2009. – 912 с.
3. Верига Ю. А. Звітність підприємств : навчальний посібник / Ю. А. Верига, З. М. Левченко, І. Д. Ватуля. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 776 с.
4. Голов С. Ф. Фінансовий облік : підручник / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко, І. Ю. Кравченко та ін. – К. : Лібра, 2005. – 976 с.
5. Добровський В. М. Звітність підприємств : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В. М. Добровський. – К. : КНЕУ, 2001. – 195 с.
6. Кутер М. И. Теория бухгалтерского учета : учебник / М. И. Кутер. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 592 с.
7. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minfin.gov.ua>.
8. Палий В. Ф. Теория бухгалтерского учета: современные проблемы / В. Ф. Палий. – М. : Бухгалтерский учет, 2007. – 84 с.
9. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета : монография / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 496 с.
10. Хендриксен Э. С. Теория бухгалтерского учета / Э. С. Хендриксен, М. Ф. Ван Бреда ; под ред. проф. Я. В. Соколова, пер. с англ. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 576 с.

Отримано 11.11.2014

Summary

The paper deals with the problem of disclosure in the financial statements and conceptual solutions to disclosures in the financial sector are proposed. It should be emphasized that existing sanctions for false statements that harm the interests of depositors and creditors of the bank are not efficient enough. In today's unstable economy proposed sanctions on financial statement presentation will reduce problems in the financial statements disclosures and will give the basis for providing accurate and quality information by Ukrainian banks.

Keywords: financial statements, system of early warning, disclosures, bank.